

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Ковальчук Сергій Олександрович

*доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального процесу
та криміналістики Івано-Франківського навчально-наукового юридичного
інституту*

Національного університету «Одеська юридична академія»

ОЦІНКА ДОКАЗІВ СУДОМ У РАЗІ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Ухвала про закриття кримінального провадження підлягає постановленню судом у таких випадках: 1) помер обвинувачений (крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого); 2) існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню; 3) потерпілий, а у випадках, передбачених КПК України, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, крім кримінального провадження щодо кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством; 4) стосовно кримінального правопорушення, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу; 5) стосовно податкових зобов'язань особи, яка вчинила дії, передбачені статтею 212 КК України, досягнутий податковий компроміс відповідно до підрозділу 9-2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України; 6) існує нескасована постанова слідчого, дізнавача, прокурора про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4, 9 частини 1 статті 284 КПК України, у кримінальному провадженні щодо того самого діяння, що розслідувалося з дотриманням вимог щодо підслідності; 7) у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності (крім випадків,

якщо обвинувачений проти цього заперечує); 8) не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, у разі закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, крім випадків вчинення особливо тяжкого злочину проти життя чи здоров'я особи або злочину, за який згідно із законом може бути призначено покарання у виді довічного позбавлення волі; 9) якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення (за винятком випадків, передбачених КПК України); 10) стосовно юридичної особи – у разі встановлення відсутності підстав для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру та закриття кримінального провадження щодо уповноваженої особи юридичної особи (частини 1, 2, 3, 7 і 8 статті 284 КПК України) [1].

У разі закриття кримінального провадження з переважної більшості наведених підстав ухвала суду констатує певний факт, у зв'язку з чим він повинен підтверджуватися тими або іншими доказами залежно від підстави для прийняття такого рішення. Так, для закриття кримінального провадження на підставі пункту 5 частини 1 статті 284 КПК України (за винятком випадків, коли близькими родичами померлого ставиться питання про його реабілітацію), суд має встановити факт смерті обвинуваченого, доказом чого є копія свідоцтва про смерть, і відсутність заяв про необхідність реабілітації померлого (ухвала ВАКС від 19.01.2022 р. у справі № 760/17909/18) [2], пункту 6 частини 1 статті 284 КПК України – наявність нескасованої постанови про закриття кримінального провадження з підстави, передбаченої відповідним пунктом частини 1 статті 284 КПК України, щодо того самого діяння (ухвала Ковпаківського районного суду міста Суми від 21.12.2017 р. у справі № 592/8853/14-к) [3], пункту 7 частини 1 статті 284 КПК України – наявність письмової заяви потерпілого, згідно з якою він відмовляється від обвинувачення та просить закрити кримінальне провадження (ухвала Заводського районного суду міста Запоріжжя від 31.05.2018 р. у справі № 332/594/18) [4] тощо. Як і в стадії досудового розслідування, в ході судового розгляду в першій інстанції, ухвалення рішення про закриття кримінального провадження зумовлює необхідність здійснення

оцінки таких доказів лише з точки зору їх достовірності та достатності для його прийняття.

У доктрині кримінального процесу закриття кримінального провадження судом незалежно від його підстави визнається найбільш доцільним, результативним і таким, що відповідатиме вимогам закону і принципам кримінального судочинства, оскільки у цій стадії суд не обмежений у можливості дослідження доказів, а тому може всебічно, повно й об'єктивно дослідити всі обставини, оцінити і перевірити всі докази в сукупності [5, с. 177]. Проте, встановлення обставин кримінального провадження шляхом дослідження й оцінки доказів здійснюється судом лише у випадках вирішення питання про закриття кримінального провадження у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності та невстановленням особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у разі закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності. У всіх інших випадках суд, як правило, не звертається до дослідження й оцінки доказів (за винятком тих, які підтверджують наявність підстави для закриття кримінального провадження), хоча в ухвалі про його закриття може надати оцінку доказам, дослідженим ним до встановлення підстави для закриття кримінального провадження.

Постановлення судами ухвал про закриття кримінального провадження у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності зумовлює констатацію у них, поряд із достатністю доказів, які підтверджують наявність відповідної підстави для його закриття, також достатності доказів для формулювання обвинувачення щодо особи, стосовно якої закривається провадження (ухвала Приморського районного суду міста Одеси від 21.01.2022 р. у справі № 522/11358/21) [6]. Це пов'язано з тим, що закриття кримінального провадження у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності, на думку О.О. Дудорова, є врегульованою кримінальним і кримінальним процесуальним законодавством відмовою держави від засудження особи, яка вчинила злочин, і від застосування щодо неї примусу у формі покарання [7, с. 125].

Звільнення особи від кримінальної відповідальності здійснюється у випадках, передбачених законом України про кримінальну відповідальність (частина 1 статті 285 КПК України), та відповідно до частин 1, 2 і 4 статті 286 КПК України може мати місце під час як підготовчого провадження (в разі, якщо підстави для звільнення від кримінальної відповідальності встановлені в ході досудового розслідування), так і судового провадження (в разі їх встановлення під час здійснення судового провадження щодо провадження, яке надійшло до суду з обвинувальним актом) із постановленням судом у першому випадку ухвали про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, а в другому – обвинувального вироку зі звільненням обвинуваченого від покарання. При цьому норми кримінального процесуального закону зобов'язують прокурора навести у клопотанні про звільнення від кримінальної відповідальності докази, що підтверджують факт вчинення особою кримінального правопорушення, і вказати на наявність обставин, які свідчать, що особа підлягає звільненню від кримінальної відповідальності, та відповідну правову підставу (стаття 287 КПК України), а суд – встановити наявність передбачених законом України про кримінальну відповідальність підстав для звільнення від кримінальної відповідальності (частина 3 статті 288 КПК України) [1]. Схожим чином коло обставин, які підлягають встановленню судом, свого часу визначалося й у практиці ВС України, який у пункті 2 постанови Пленуму «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23.12.2005 р. № 12 вказував, що при вирішенні питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності суд повинен переконатися, що діяння, яке поставлено особі за провину, дійсно мало місце, що воно містить склад злочину і особа винна в його вчиненні, а також що умови та підстави її звільнення від кримінальної відповідальності передбачені КК України [8].

Таким чином, специфіка оцінки доказів судом у разі закриття кримінального провадження у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної

відповідальності пов'язана з тим, що інститут звільнення від кримінальної відповідальності охоплює собою nereабілітуючі підстави для закриття кримінального провадження, наявність факту існування яких сама по собі не породжує правового наслідку у формі закриття провадження. Тому суд, вирішуючи питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, повинен встановити факт вчинення особою кримінального правопорушення та правильно кваліфікувати її дії, що здійснюється на підставі повного і всебічного дослідження й оцінки усіх поданих сторонами доказів, у тому числі їх сукупності, і лише після цього – дослідити та оцінити докази, що свідчать про наявність однієї з підстав звільнення особи від кримінальної відповідальності. Отже, як в ухвалі суду про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, так і в обвинувальному вирокі зі звільненням обвинуваченого від покарання достатня сукупність доказів спрямована на встановлення вказаних обставин кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 19.01.2022 р. у справі № 760/17909/18 (провадження № 1-кп/991/75/19). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/102742968>.
3. Ухвала Ковпаківського районного суду міста Суми від 21.12.2017 р. у справі № 592/8853/14-к (провадження № 1-кп/592/550/17). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71163299>.
4. Ухвала Заводського районного суду міста Запоріжжя від 31.05.2018 р. у справі № 332/594/18 (провадження № 1-кп/332/158/18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74350233>.
5. Павич Х.М. Закриття кримінального провадження судом першої інстанції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2017. 291 с.

6. Ухвала Приморського районного суду міста Одеси від 21.01.2022 р. у справі № 522/11358/21 (провадження № 1-кп/301/22). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/102817083>.

7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 11-е вид., переробл. та доповн. К.: ВД «Дакор», 2019. 1384 с.

8. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності: постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р. № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05>.

Журавльов Олександр Геннадійович

аспірант кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

ОЦІНКА ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ, ЯКІ МОЖУТЬ РЕАЛІЗОВУВАТИСЯ НА СУДОВИХ СТАДІЯХ

Інститут засад кримінального процесу є одним з найважливіших у всьому кримінальному процесі, адже кримінальні процесуальні принципи так чи інакше впливають на всі елементи кримінальних процесуальних правовідносин. Крім опосередкованого впливу також необхідно вказати на їх прямий вплив, адже відповідно до ч. 6 ст. 9 КПК України, «у випадках, коли положення цього Кодексу не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені частиною першою статті 7 цього Кодексу» [1]. В той же час законодавець надає лише перелік засад, не уточнюючи їх класифікацію.